

MTIHANI WA MWIGO WA PAMOJA WA MOKASA

Juni –Julai 2021

102/2: MWONGOZO

1. UFAHAMU

a) (i) Wafanyakazi katika matatu na mabasi ni wanaume na shughuli zao wanaziendesha kama wanaume na si vinginevyo.

(ii) vyombo vya usafiri vimeundwa kwa kumjali mwanamme na siyo mwanamke au watu wenye tofauti au upungufu fulani mwilini.

(iii) Katika safari ndefu magari husimama peupe watu waende haja “wakachimbe dawa’ – hali hii haimjali mwanamke.

(iv) Kupanda magari wakati gari li katika mwendo (hasa kwenye matatu) – mwanamke hawezi kufanya hivyo.

(v) wanawake kudanganywa kuwa gari lina viti vya kulala nalo limejaa tele.

(za kwanza 3 x 1 = 3)

b) (i) Iwapo mwanamke ndiye mwenye mali hiyo, ni ya jamaa yake au mpenzi wa wafanyakazi katika matatu hiyo.

(1 x 1 = 1)

c) (i) wanawake wawe na sauti ya umoja na kusema kwamba hili au hiki kinachofanyika siyo sawa au siyo haki kwa mwanamke.

(ii) wanawake wenyewe wajiunge pamoja, kuelimishana na kuanza kupigania haki zao ili wasiendelee kunyanyasika katika vyombo vya usafiri.

(iii) wanawake wasiendelee kuvumilia kutakiwa kuenda haja peupe ilhali ni vigumu kwao kufanya hivyo.

(iv) wanawake waanzishe vuguvugu litakalosaidia usafiri na uchukuzi nchini kuwa wa heshima, kistaarabu na unaowajali wanawake, wazee na watoto.

(zozote 4 x 1 =4)

d) Marekani, katika mji wa Atlanta, na Afrika Kusini katika mji wa Johannesburg, wanawake walisusia kupanda magari ya usafiri wa umma na kutembea kwa miguu kwa masafa marefu.

(1 x 1= 1)

e) **Huduma za umma**

(i) kuzingatia tofauti za kimsingi kati ya wanaume na wanawake ili kuhakikisha kuwa kila mwanajamii anapata huduma anayohitaji kwa amani na usalama na bila usumbufu kwake au kwa wale wanaomtegemea.

(ii) za kila basi la safari ndefu kuwa na choo ndani yake.

(iii) iwe na hadhi ya namna fulani inayoamuliwa na abiria na wala siyo wenye basi au matatu kwa vile nauli anayolipa ni kura inayotakiwa kumwezesha kuchagua kilicho bora na siyo kilicho duni.

(zozote 4 x 1 =4)

f) (i) siku za usoni za taifa

(alama 1/0)

(ii) wakaende haja msituni

(alama 1/0)

2. UFUPISHO

a) (i) Viwanda hutoa moshi unaosambaa na kuchafuka hewa.

(ii) Uchafu unaotupwa ovyo huhatarisha afya ya binadamu

(iii) Maji machafu huchafua maji mitoni, maziwani na baharini

(iv) Wanyama wengi huharibu misitu, nyasi na vichaka

(v) Barabara zaidi zinapojengwa miti hukakwa zinapopitia

(vi) Magari hutoa moshi unaoharibuhewa

(vii) Ongezeko la watu huharibu misitu ya asili kwa kujiongezea ardhi ya makaazi

(Hoja 7 x 1 =7)

(b) (i) Kukomesha ujenzi wa viwanda mijini penye watu wengi

(ii) Takataka na maji taka kutupwa bila kudhuru afya ya binadamu

(iii)Upangaji wa uzazi usisitizwe kuzuia ongezeko la watu

(iv) Raia waelimishwe kuhusu madhara ya uharibifu wa mazingira

(v)Wahimizwe kupanda miti mingi

(vi) Kujenga matuta ya kuzuia mafuriko na kudhibiti mmomonyoko wa udongo

(Hoja 6 x 1 =6)

Utuzaji

Sehemu a – 7

Sehemu b - 6

Utiririko alama - 2

15

1. Adhabu – ondoa alama moja kwa kila ziada ya maneno 10 baada ya kumtuza
2. Ondoa alama $\frac{1}{2}$ kwa kila kosa la hijai na sarufi (6h na 6s) baada ya kumtuza
3. Anayekosa kuandika matayarisho na jibu kwa haya moja asipewe alama za utiririko

3. MATUMIZI YA LUGHA

(alama 40)

a) Andika tofauti moja kati ya sauti zifutazo.

(alama 2)

(i) /ny/ ni sauti ya kaakaa gumu ilhali /ng'/ ni sauti ya kaakaa laini

(ii) /g/ ni kipasuo/kizuiwa ilhali /gh/ ni kikwamizo/kikwamizwa/kikwaruzo

(iii) /s/ ni sauti sikhuna ilhali /z/ ni sauti ghuna

(iv) /ch/ ni kizuio-kwamizwa / sauti sikhuna ilhali /j/ ni kipasuo / sauti ghuna

(Atuzwe $\frac{1}{2}$ au 0 kwa kila sehemu $4 \times \frac{1}{2} = 2$)

b) Aindika kielezi chenye miundo ifuatayo.

(alama 1)

Kipasuo ghuna cha ufizi, irabu ya chini, kati, irabu ya mbele, juu, nazali ya midomo, irabu ya kati chini na tandazwa. **Daima** (alama 1 au 0)

c) (i) Silabi ni nini?

(alama 1)

Ni tamko moja au pigo moja la tamko au mpigo mmoja wa sauti. (alama 1 au 0)

(ii) Huku ukitoa mifano, eleza miundo miwili ya silabi za Kiswahili.

(alama 2)

I – oa

K - mti

IK - ah

KI – Tuta

KKI – kwake

KKKI – mbweha

KIK – labda

Za kwanza mbili (muundo $\frac{1}{2}$, mfano $\frac{1}{2}$)

d) Eleza dhima ya tatu za viambishi tamati mbali na kauli ya kutenda/kiishio. (alama 3)

Ukanusho – haji

Kauli ya kutendea – som- e- a

Undani/kielezi – darasa-ni / mahali asimama-po

Wingi / amrisho – amke-ni, cheze-ni

Unominishaji/uzoefu – ushona-ji

Kiendelezi – amk-e-ni

Wakati acheza-po

(Za kwanza $3 \times 1 = 03$)

e) Tunga sentensi mbili kuonyesha matumizi mawili ya kiambishi: I (alama 2)

Ngeli ya I-I, I-ZI, U-I kwa mfano, ilikatwa

Ukanusho – kija – siji

($2 \times 1 = 02$)

f) Andika sentensi hii katika ukubwa. (alama 1)

Kijumba chenyewe kilijengwa karibu na mto.

Jumba lenyewe lilijengwa karibu na jito. (alama 1/0)

g) Taja nomino mbili kutoka ngeli ya tofauti zinazowakilishwa na kiambishi ngeli kilichopigiwa mstari. (alama 2)

Itatumika katika sherehe yake.

Nomino yoyote kutoka ngeli ya I-ZI au U-I au **I-I**

Mfano: mikeka, sahani (za kwanza 2×1=02)

h) Badilisha sentensi katika kauli iliyomo kwenye mabano.

(i) Marie alipewa zawadi yake. (tendeka) (alama 1)

Marie alipeka zawadi yake. (atunge sentensi upya kwa kutumia kitenzi

alichonyambua (alama 1/0)

(ii) Tunga sentensi ukitumia kitenzi kishirikishi kipungufu katika ngeli ya KI-VI. (alama 2)

Kitabu **ki** mezani. (atunge sentensi; alama 2/0)

i) Yakinisha sentensi ifuatayo katika nafsi ya pili umoja. (alama 1)

Sitaenda nyumbani kesho.

Utaenda nyumbani kesho. (alama 1/0)

j) Tunga sentensi ukitumia nomino dhahania katika ngeli ya U-U kutokana na neno: (alama 2)

Zusha

Uzushi – maneno yasiyo ya kweli

- **hali ya kuzua mambo**

(alama 2×1=02)

k) Eleza maana katika sentensi hii. (alama 2)

Mama anatupa mtoto.

Mama anamtelekeza mtoto.

Mama anamrusha mtoto.

Mama ametuzawidi mtoto.

(Zozote $2 \times 1 = 02$)

l) Tunga sentensi yenye muundo ufuatao. (alama 2)

S – KN (N+S) + KT (Ts+T+E)

Mwalimu aliyetufundisha alikuwa akitembea kitausi. (alama 2/0)

m) Akifisha: (alama 4)

Akionekana mwenye hasira mkurugenzi huyo alishangaa jameni kwa nini wakenya wanaharibu mali hivi hii si siasa bali ni wendawazimu.

Akionekana mwenye hasira, mkurugenzi huyo alishangaa, “Jameni! Kwa nini Wakenya wanaharibu mali hivi? Hii si siasa bali ni wendawazimu.” (alama $8 \times \frac{1}{2} = 04$)

n) Tunga sentensi kudhihirisha masharti yasiyowezekana katika hali timilifu. (alama 2)

Angalikuwa amesoma kwa bidii angalikuwa amepita mtihani. (alama 2/0)

o) Wanne walituzwa na mwalimu. (Tumia kivumishi cha kuorodhesha). (alama 2)

Mwanafunzi wa nne alituzwa na mwalimu. (alama 2/0)

p) Taja vitenzi vyovyote viwili vyenye asili ya kigeni katika kauli ya kutendea. (alama 2)

Samehea, aminia, salimia, hutubia (alama 2/0)

q) Ainisha vitenzi katika sentensi ifuatayo: (alama 3)

Tutakuwa tukila tukisaza karamuni huku wengine wakiwa barazani.

Tutakuwa - kitenzi kisaidizi, tukila tukisaza – vitenzi sambamba, wakiwa – kitenzi kishirikishi (alama $3 \times 1 = 03$)

r) Unda nomino mbili katika hali ya wingi kutokana na kitenzi hiki. (alama 2)

Sawidi

Miswada, wasawidi (za kwanza $2 \times 1 = 02$)

s) Biwi ni kwa taka **funda** ni kwa maji na kikuba ni kwa **maua**. (alama 1)

(alama $2 \times \frac{1}{2} = 01$)

3. ISIMU-JAMII (ALAMA 10)

(a) Sajili ya kitaaluma/hotuba ya kitaaluma/ mwanasayansi

1. Msamiati wa kisayansi – saratani, kemikali, virutubisho, nitrojeni
2. Lugha kavu – usiyoonyesha hisia bali ya kuafiki kile kinacholengwa
3. Lugha yenye onyo/tahadhari – kemikali hatari kwa miili yetu.
4. Takriri kwa mfano, kemikali

(Sajili; alama 1, Mfano; alama 1)

(b) Sifa za sajili ambazo zingejitokeza

1. Lugha shawishii kwa mfano, hili ndilo tatizo la kijiji hiki
2. Lugha ya maelezo/ maelekezo – jinsi kemikali zinahatarisha maisha
3. Lugha sanifu inayoeleweka
4. Kuchanganya ndimi
5. Kuhamisha ndimi
6. Matumizi ya takwimu ili kudhihirisha ukweli wa yanayosemwa kwa mfano, asilimia 50%.
7. Lugha ya adabu / heshima
8. Sentensi ndefu ndefu ili kujieleza kikamilifu
9. Lugha dadisi / maswali na majibu
10. Lugha rasmi - ni mazingira rasmi

(za kwanza $8 \times 1 = 08$)